

BACKGROUND REPORT

PRAGUEPRAŽSKÝ
STUDENTSTUDENTSKÝ
SUMMIT

ECOSOC

Přístup ke vzdělání

Přístup ke vzdělání

1 Úvod

Vzdělání není jen základní lidské právo, je to především prostředek sloužící k rozvoji jedince a tím i celé společnosti. Rozšiřuje obzory, ukazuje nové cesty a otevírá příležitosti, které mohou radikálně změnit život člověka. Vzdělání napomáhá k vytváření životních hodnot, zejména pak uvědomování si hodnoty lidského života, míru a svobody. Začíná být čím dál tím jasnější, že jen prostřednictvím kvalitního školství můžeme efektivně bojovat s chudobou a zamezit šíření nemocí.

Ačkoli má naprostá většina států povinnou školní docházku zakotvenou ve své ústavě, stále je až 57 milionům dětem upřeno základní vzdělání. Často jsou děti místo školy nuceny pracovat a přispívat tak k výdělku rodiny. Přicházejí o možnost vzdělávat se a uzavírají se jim možnosti kvalitního zaměstnání a lepší životní úrovně. Tím vzniká bludný kruh, kdy rodičům bylo v mládí upřeno studovat, a aby uživili mnohdy početnou rodinu, nutí své nejstarší děti místo školy pracovat. Ty se pak dostávají do stejné situace jako jejich rodiče.

Ukázat jednotnou cestu, která by vedla ke zlepšení úrovně ve světě, však není prakticky možné. Problémy přístupu ke vzdělání vznikají z mnoha rozličných důvodů, ať už se jedná o rasovou, náboženskou či genderovou diskriminaci nebo špatně nastavený systém, který nedovolí na vzdělání dosáhnout dětem z hůře situovaných rodin.

Samotný přístup ke vzdělání ovšem nestačí, pokud není dosaženo určité kvality vzdělání a umožněno studovat i na vyšších stupních než jen základní povinné školní docházce. Zvláště pro nově industrializované státy je velkým problémem nedostatek kvalifikovaných pracovníků způsobený špatným systémem vyššího vzdělávání.

Právě proto se tato problematika již od samého počátku Organizace spojených národů stává jedním z hlavních bodů agendy OSN. Konkrétně je zapotřebí zmínit dva orgány, které si vzaly šíření a kvalitu vzdělávání jako svůj hlavní úkol. UNESCO, které se především prostřednictvím organizace Education for All zasazuje o zpřístupnění a zlepšení úrovně školství po celém světě. Dále je to právě ECOSOC, který jakožto orgán zastřešující Rozvojové cíle tisíciletí (Millennium Development Goals, MDG), zodpovídá za průběh a naplňování těchto cílů.

Tento background shrnuje nejvýraznější problémy týkající se přístupu k primárnímu vzdělání.

1.1 Mezinárodní standard klasifikace vzdělání (ISCE)¹

Jelikož je tento problém globální a k jeho řešení je zapotřebí mnoho statistik, výzkumů a srovnání, byla v roce 1997 organizací UNESCO vytvořena jednotná klasifikace vzdělávání (International Standard Classification of Education), která se užívá pro veškerý mezinárodní sběr dat o školství v rámci OSN.

Podle tohoto systému se vzdělávací systém dělí na 6 skupin, z nichž každá odpovídá jiným zaměřením a schopnostem absolventa. Každý oddíl je navržen tak, aby obsahoval podobné osnovy a studenti začínali a končili tento program na podobné úrovni.

¹Mezinárodní norma pro klasifikaci vzdělávání ISCED. In: *NUOV*. 1999. Dostupné v [PDF] z: <http://www.nuov.cz/uploads/Periodika/ZPRAVODAJ/1999/ZP9904Pa.pdf>.

2 Rozvojové cíle tisíciletí

„Zajistit základní vzdělání pro všechny. Zajistit, aby všechny děti - dívky i chlapci – byly schopné absolvovat základní školu v plném rozsahu.“² Takto byl bod týkající se vzdělávání formulován a v září roku 2000 podepsán v rámci Deklarace tisíciletí, kdy 189 států svým podpisem stvrdilo příslib snahy o dosažení těchto cílů. Výsledky byly zpočátku velmi příznivé. Od roku 2000 do roku 2011 klesl počet dětí, které nechodí do školy, na polovinu. Jak se rok 2015 přibližuje, postup se začíná zpomalovat a je jen malá šance, že by druhý bod Rozvojových cílů tisíciletí mohl být naplněn. Ukazatele plnění tohoto bodu jsou:

1. Podíl dětí navštěvujících základní školu;
2. Podíl žáků první třídy, kteří se dostanou do závěrečného ročníku základní školy;
3. Podíl gramotnosti u 15 – 24 letých.

3 Všeobecné primární vzdělání a překážky k jeho dosažení

Článek 26 Všeobecné deklarace lidských práv³ stanoví „Každý má právo na vzdělání. Vzdělání necht' je bezplatné, alespoň v počátečních a základních stupních. Základní vzdělání je povinné. Technické a odborné vzdělání budiž všeobecně přístupné a rovněž vyšší vzdělání má být stejně přístupné všem podle schopností.“ Od roku 1999 byl učiněn obrovský pokrok. Počet dětí, které nechodí do školy, klesl o celých 36 milionů. Dnes již 90 % dětí primárního školního věku chodí do školy, zbylých 10 % se však ukazuje jako mnohem větší problém, než se očekávalo. Od roku 2005 rozšiřování základního vzdělání prakticky stagnuje. Jistý úspěch byl zaznamenán v letech 2010-2012, kdy počet dětí nechodících do školy klesl z 59 na 57 milionů. I přes tento úspěch je již prakticky jisté, že do roku 2015 nebude možné naplnit jeden z nejdůležitějších Rozvojových cílů tisíciletí.

Proces se zpomalil především kvůli stagnujícímu vývoji v Africe, kde více než pětina dětí nikdy do školy nenastoupila nebo ji opustila před dokončením. Naopak velký pokrok byl zaznamenán v západní a jižní Asii, kde počet dětí bez základního vzdělání klesl od roku 1999 o dvě třetiny ze 40 na 12 milionů. Z celkového počtu 57 milionů dětí mimo školu celých 49 % pravděpodobně nikdy do školy nenastoupí.

²Oficiální seznam indikátorů MDGs.In: *OSN*. 2005. Dostupné v [PDF] z <http://www.osn.cz/soubory/officiallist2008-cze.pdf>.

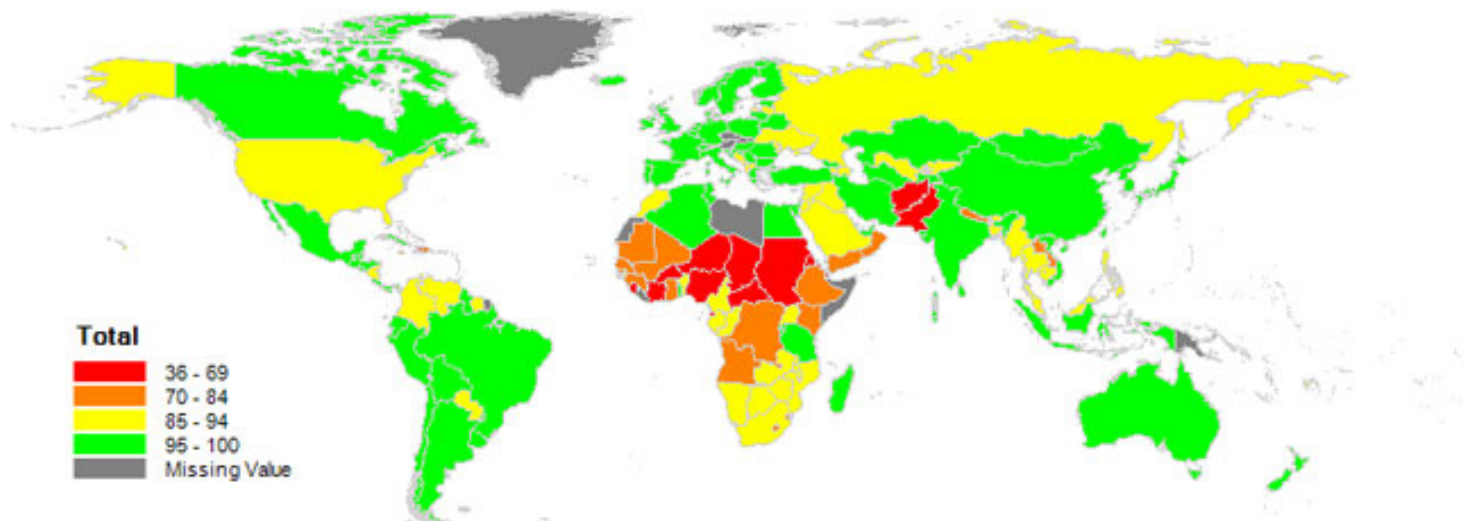
³Všeobecná deklarace lidských práv. Valné shromáždění OSN. 1948.

Obrázek 1: Procento dětí zapsaných do primárního vzdělávání v roce 2011.

Mapa ukazuje procento dětí, které byly zapsány do primárního vzdělávání, oproti celkovému počtu dětí, které jsou ve věku primárního vzdělávání.

Zdroj: Childinfo, dostupné na http://www.childinfo.org/education_1056.htm

Dalším výrazným problémem je vysoké procento dětí, které do školy sice nastoupí, ale primární vzdělání nedokončí. Množství těchto případů se pohybuje okolo 25 %. Nejvýrazněji je to znát v Subsaharské Africe a západní Asii, kde každý třetí student opustí školu předčasně.⁴

3.1 Genderová diskriminace

Jedna z nejvýraznějších překážek rozšiřování vzdělání je diskriminace. Zvláště v oblastech Afriky a Blízkého východu jsou stále velmi výrazné rozdíly mezi vzděláním chlapců a dívek. Tyto rozdíly vznikají především chudobou, předsudky, nestabilitou daného regionu a silným příklonem k tradicím. Tato nerovnováha je příčinou a zároveň i důsledkem mnoha dalších problémů, se kterými se dívky nebo ženy musí potýkat. Často je to důraz na tradice a místní zvyklosti (například svatby v 8 letech nejsou výjimkou), který způsobuje, že jsou dívky nuceny se místo osobního rozvoje starat o domácnost. Genderová diskriminace, ať už přímo zakotvená v zákonech státu, nebo vycházející z tradičních hodnot daných společností, je tak příčinou nedostatečného vzdělání žen, což dále prohlubuje chudobu, šíření nemocí a v neposlední řadě je jedním z faktorů zapříčiňujících násilí na ženách a pohlavní zneužívání.⁵

Tento problém se dále značně projevuje v dalších generacích. Matky, kterým se dostalo v mládí dostatečného vzdělání, mají mnohem větší šanci na lepší příjmy, které pak dokáží investovat lépe do zdraví a správné výživy dítěte. Děti, jejichž matky dokončily primární vzdělání, mají o 50 % vyšší naději na dožití 5 a více let. Kvalitní vzdělání může pro dívky znamenat rozdíl mezi plnohodnotným životem a nouzí.⁶ Dvě třetiny ze všech negramotných dospělých tvoří právě ženy. Přitom podle slov generálního tajemníka OSN

⁴UIS Fact sheet No.25. In: *UNESCO Institute for Statistics*. 2013. Dostupné v [PDF] z <http://www.uis.unesco.org/Education/Documents/fs-25-out-of-school-children-en.pdf>.

⁵Gender and Education. In: *UNESCO*. 2013 [online]. Dostupné z <http://www.unesco.org/new/en/education/themes/leading-the-international-agenda/gender-and-education/>.

⁶AL ABDULLAH, Rania, Queen of Jordan. *Creating a supportive environment for mothers and newborns*. UNICEF [PDF] 2007. Dostupné z <http://www.unicef.org/sowc09/docs/SOWC09-Panel-1.2-EN.pdf>.

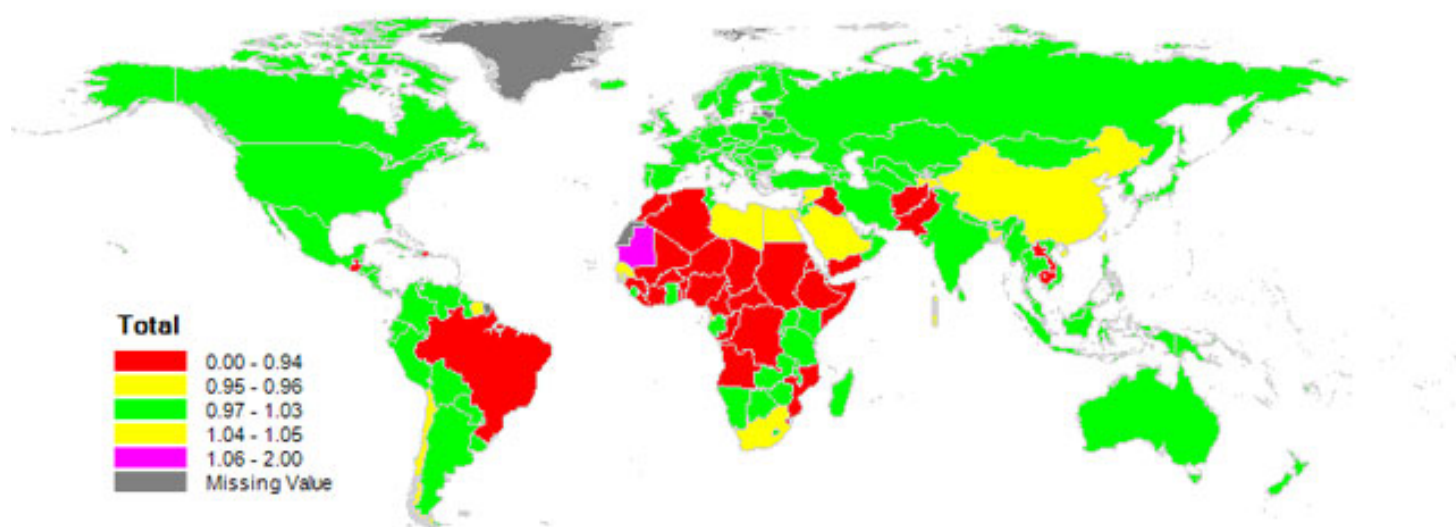

„každá gramotná žena, znamená vítězství proti chudobě.“ Pan Ki-mun dále volá po „zvýšeném financování a vytrvalé snaze o kvalitní vzdělávací programy, které by otevřely ženám další možnosti a zajistily, aby se z chlapců a dívek nestala další generace mladých ngramotných.“⁷

Obrázek 2: Index genderové rovnosti (GPI) v primárním vzdělávání v roce 2011.

Tato mapa zobrazuje rozdíly mezi studujícími chlapci a dívkami z roku 2011. V zemích, které se nacházejí v červených hodnotách (0.00-0.94) je výrazný nepoměr ve prospěch chlapců, fialové hodnoty (1.06-2.00) ukazují opačný trend. Hodnoty tvoří podíl počtu chlapců ku počtu dívek zapsaných do primárního vzdělávání.

Zdroj: Childinfo, dostupné na http://www.childinfo.org/education_1056.htm.

3.2 Dětská práce

V dnešní době je na světě 251 milionů pracujících dětí, z čehož je 91 milionů dětí mladších 12 let. Toto má obrovský vliv na jejich rozvoj a výuku. Celých 15 milionů dětí je posíláno pracovat místo vzdělání, což činí celou jednu čtvrtinu všech dětí, které nechodí do školy. Dětem, které se musí snažit kombinovat práci se vzděláním, byly naměřeny průměrně o 17 % horší výsledky v jazycích a matematice. Dětem se tak paradoxně kvůli práci nedostává vzdělání, které by jim mohlo v budoucnu zajistit lepší zaměstnání, přísun financí a celkově lepší životní podmínky. Dětská práce tak „přenáší“ chudobu z generace na generaci. Jednou z příčin vysokého počtu pracujících dětí je velmi negativní přístup ke vzdělání. Často se stává, že rodiče posílají děti do práce místo do školy, jelikož je pro ně vzdělání finančně nedosažitelné nebo si neuvědomují jeho důležitost pro budoucnost dítěte.

Problematika dětské práce se týká hlavně Subsaharské Afriky, kde okolo 13 % dětí ve věku primárního vzdělání pracuje v nebezpečných podmínkách. Počet pracujících dětí v Africe stoupá (v absolutních číslech) a předpokládá se, že při současném tempu by v roce 2020 mohlo být jen v Africe 65 milionů pracujících dětí. Jedná se však i o další regiony, jako je Asie, kde dochází k prodeji dětí k prostituci, nebo Jižní Amerika, kde jsou děti nuceny pracovat na plantážích.⁸

⁷KI-MOON, Ban. Projev k mezinárodnímu dni gramotnosti. 2010. Dostupné z <http://www.un.org/sg/statements/?nid=4755>.

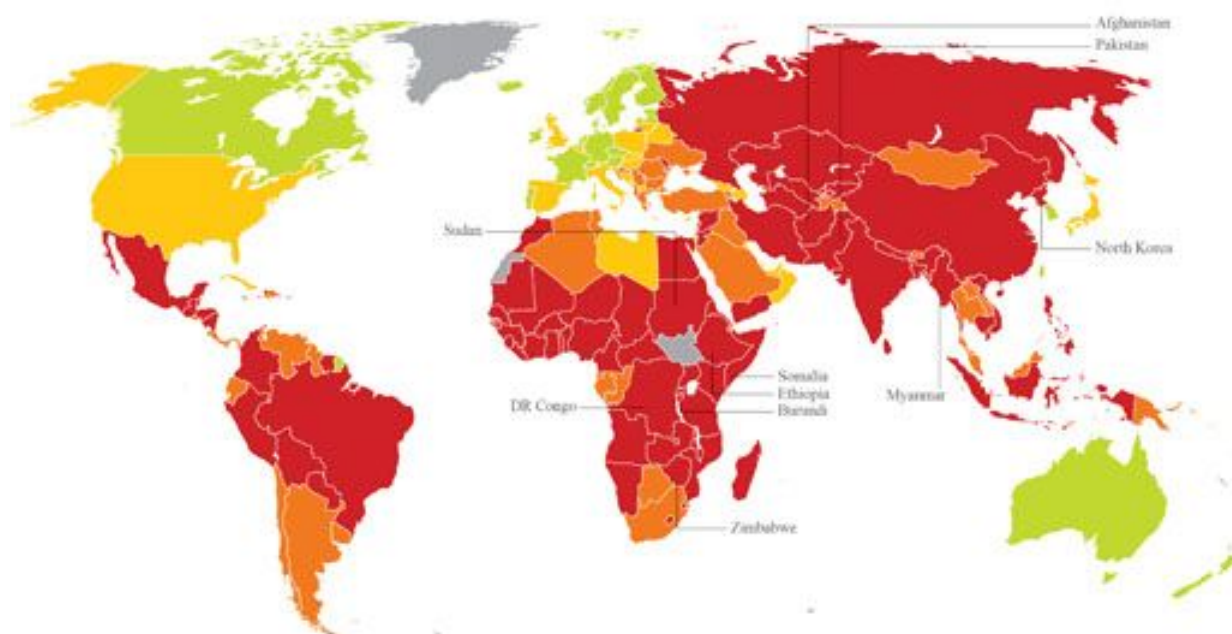
⁸BROWN, Gordon. *Child Labour & Educational Disadvantage – Breaking the Link, Building Opportunity*. [PDF]. Dostupné z <http://www.childlabour.net/>

Následující mapa ukazuje, že dětská práce je globálním problémem. Nejvíce jsou ohroženy děti v rozvojových státech, včetně rychle rostoucích ekonomik například Filipíny, Indie, Čína či Brazílie. Nejhuře dopadl Myanmar, KLR a Somálsko.

Obrázek 3: Index dětské práce 2012.

Zdroj: Maplecroft dostupné na http://maplecroft.com/about/news/child_labour_2012.html.

Červená barva na této mapě vyznačuje extrémní risk dětské práce, naopak zelená ukazuje, že počet pracujících dětí je velmi nízký.

4 Problematika vzdělávání v nejvíce ohrožených regionech

Subsaharská Afrika, jižní Asie a Jižní Amerika mají v přístupu ke vzdělání nejhorší výsledky. Každý region má svá vlastní specifika, na která je třeba se podívat konkrétněji.

4.1 Subsaharská Afrika

Přestože byl v regionu Subsaharské Afriky učiněn obrovský pokrok, kupříkladu prakticky vymizely rozdíly mezi školní docházkou chlapců a dívek, je problém se vzděláním nevýraznější právě tady. Celá polovina dětí, které nechodí do školy (31 milionů), pochází právě z regionu Subsaharské Afriky. Faktorem, který tento problém ještě prohlubuje, je nízká kvalita výuky a s tím související vysoké procento dětí, které školu opustí ještě před dokončením a získáním plnohodnotného primárního vzdělání. Takový obrovský počet negramotných dětí, které mají velmi malý ekonomický potenciál, se tak stává „živnou půdou“ pro krajní chudobu a špatné životní podmínky.⁹

⁹[//educationenvoy.org/child_labour_and_education_UK.pdf](http://educationenvoy.org/child_labour_and_education_UK.pdf).

⁹2011 Annual Ministerial Review. In: *ECOSOC*. 2011 [online]. 2011 [cit. 19-11-13]. Dostupné z <http://www.un.org/en/ecosoc/newfunct/amr2011.shtml>.

Celkově se ve světě v posledních pěti letech počet dětí ve škole nemění. Z velké části proto, že v Subsaharské Africe počet dětí, které nenastoupí do povinné školní docházky, naopak stoupá. Předpokládá se, že v roce 2025 jich bude až o několik milionů více než dnes. Z těch, které nastoupí, pak pouhých 10 % získá univerzitní vzdělání. V nejchudších zemích pak mnoho dětí nedokončí ani základní vzdělání.

Další otázkou je pak kvalita samotné výuky. Až 38 % dětí se i přes pravidelnou školní docházku ve škole nenaučí řádně psát ani počítat. Ze školy pak vychází bez potřebných základů, díky kterým by mohly získat kvalitní zaměstnání.¹⁰

4.2 Jižní Asie

V poslední době se státy jižní Asie snažily soustředit na přístup k primárnímu vzdělání. Podařilo se dosáhnout výrazného zlepšení jak v rovnosti přístupu ke vzdělání, tak i ke snížení počtu dětí, které školu nedokončí (dnes v tomto regionu dokončí školu každé třetí dítě). Od roku 1999 se počet dětí, které nebyly zapsány do školy, snížil na polovinu (33 milionů k roku 2010). I přes částečné úspěchy zůstává v tomto ohledu region jižní Asie jedním z nejzaostalejších. Příčiny jsou různé, ať už se jedná o rychlou urbanizaci (Indie a Bangladéš), která může způsobit, že mnoho dětí nemá přístup ke vzdělání, nebo ekonomická krize (v Bangladéši byla v roce 2008 donucena polovina chudých domácností vzít své děti ze školy).

Genderovou nerovnost se v oblasti jižní Asie daří velmi dobře snižovat, na druhou stranu, dvě země ji zde mají v přístupu ke vzdělání největší na světě (Afgánistán a Pákistán). Ve všech státech tohoto regionu, kromě Bangladéše, se míra genderové nerovnosti liší zejména na základě materiálního zabezpečení domácností a na tom, zda dítě žije na venkově či ve městě.¹¹

Největší otázkou pro tento region tak zůstává, jak zajistit natolik vysokou kvalitu výuky, aby byly všechny děti schopny dokončit povinnou školní docházku, a jak snížit rozdíly v přístupu ke vzdělání mezi bohatými a chudými rodinami.¹²

4.3 Jižní Amerika

Ačkoli se v Jižní Americe téměř podařilo dosáhnout všeobecného přístupu ke vzdělání, stále jsou tu země, které v některých oblastech velmi zaostávají. Největším problémem je velmi špatná úroveň výuky. Velké procento dětí ve srovnávacích testech nedosáhlo požadované úrovně v žádném z předmětů. Na vině jsou především dva faktory. Předně je to velký problém s dětskou prací, především na plantážích. Druhým faktorem je obrovský důraz na dosažení všeobecného primárního vzdělání, avšak na úkor kvality výuky.

5 Kroky UNESCO a dalších mezinárodních organizací

Organizace UNESCO funguje především jako mediátor zprostředkovávající mezinárodní spolupráci, snaží se téma vzdělání pro všechny udržet jako jeden z hlavních bodů jednání mezinárodních organizací (např. G8), podává návrhy místním vládám a sleduje vývoj ve světě. V posledních letech většina států snížila dotace na vzdělávání. Zejména razantní škrtly šesti z deseti hlavních dárců – USA, Finska, Francie, Holandska, Kanady a Japonska – se velmi negativně podepsaly na pomalém vývoji hlavně v Africe a Asii. Kromě škrtů se jako velmi výrazný problém ukazuje špatná distribuce těchto příspěvků. Pouhých 1,9 z celkových 5,8 bilionů je

¹⁰VAN FLEET, Justin, WATKINS, Kevin, GREUBE, Lauren. Africa learning barometer. In: *Brookings*. [online] 2012. Dostupné z <http://www.brookings.edu/research/interactives/africa-learning-barometer>.

¹¹Disparities in education. [online] UNICEF. Dostupné v z: http://www.unicef.org/rosa/Countering_Disparities_in_Education_Toolkit__2011.pdf.

¹²Basic education and gender equality. *UNICEF*. 2013 [online]. Dostupné z <http://www.unicef.org/rosa/education.html>.

použito pro pomoc nejchudším státům světa. Stejně tak Světová banka, ač své výdaje na vzdělání zvyšuje, na pomoc školství v nejchudších státech přispěla téměř o 25 % méně.¹³

6 Závěr

Pro problematiku přístupu ke vzdělání není možné najít jedno společné řešení. V každé části světa má trochu jiné příčiny a je nutné se na ni dívat s ohledem k místní kultuře, ekonomice a politickému prostředí. Na druhou stranu je již téměř jisté, že pomoc musí být společná a koordinovaná právě tak, aby dokázala pomoci i v těch nejrizikovějších oblastech světa.

7 Otázky k zamyšlení

- Jak zajistit kvalitní vzdělání i dětem z nejchudších rodin?
- Jak umožnit pravidelnou školní docházku dětem z rurálních oblastí?
- Jak ukázat důležitost vzdělání žen?
- Jaké nastavit financování a jak motivovat státy, aby do školství investovaly?
- Jak omezit dětskou práci?

8 Otázky pro delegáty

- Je otázka přístupu ke vzdělání pro mou zemi podstatná?
- Co je nejpalčivější problém v oblasti přístupu ke vzdělání pro mou zemi?
- Jaké kroky má země podnikla v oblasti primárního vzdělávání?
- Kolik dětí v mé zemi dokončí základní školu?
- Je kvalita školství alespoň taková, aby absolvent primárního programu byl gramotný a ovládal základy matematiky?
- Jaký je podíl dívek ve školách?
- Jak váš stát usiluje o rozšíření vzdělávání (mezinárodní smlouvy, zákony atd.)

9 Seznam doporučených a rozšiřujících zdrojů

1. Mezinárodní norma pro klasifikaci vzdělávání ISCED. In: *NUOV*. 1999. Dostupné v [PDF] z: <http://www.nuov.cz/uploads/Periodika/ZPRAVODAJ/1999/ZP9904Pa.pdf>.
- přehledná tabulka klasifikace vzdělávání.

¹³UIS Fact sheet No.25. In: *UNESCO Institute for Statistics*. 2013. Dostupné v [PDF] z <http://www.uis.unesco.org/Education/Documents/fs-25-out-of-school-children-en.pdf>.

2. UIS Fact sheet No.25. In: *UNESCO Institute for Statistics*. 2013. Dostupné v [PDF] z: <http://www.uis.unesco.org/Education/Documents/fs-25-out-of-school-children-en.pdf>.
3. BROWN, Gordon. *Child Labour & Educational Disadvantage – Breaking the Link, Building Opportunity*. [PDF]. Dostupné z: http://educationenvoy.org/child_labour_and_education_UK.pdf.
- Zajímavý document ukazující na provázanost dětské práce a přístupu ke vzdělání s mnoha užitečnými daty a grafy
4. Childinfo, dostupné na http://www.childinfo.org/education_1056.htm
- Statistiky na jednotlivé země a regiony

10 Seznam použité literatury

AL ABDULLAH, Rania, Queen of Jordan. *Creating a supportive environment for mothers and newborns*. UNICEF [PDF] 2007. Dostupné z <http://www.unicef.org/sowc09/docs/SOWC09-Panel-1.2-EN.pdf>.

BROWN, Gordon. *Child Labour & Educational Disadvantage – Breaking the Link, Building Opportunity*. [PDF]. Dostupné z http://educationenvoy.org/child_labour_and_education_UK.pdf.

2011 Annual Ministerial Review. In: *ECOSOC*. 2011 [online]. 2011 [cit. 19-11-13]. Dostupné z <http://www.un.org/en/ecosoc/newfunct/amr2011.shtml>.

VAN FLEET, Justin, WATKINS, Kevin, GREUBE, Lauren. Africa learning barometer. In: *Brookings*. [online] 2012. Dostupné z <http://www.brookings.edu/research/interactives/africa-learning-barometer>.

Mezinárodní norma pro klasifikaci vzdělávání ISCED. In: *NUOV*. 1999. Dostupné v [PDF] z <http://www.nuov.cz/uploads/Periodika/ZPRAVODAJ/1999/ZP9904Pa.pdf>.

KI-MOON, Ban. Projev k mezinárodnímu dni gramotnosti. 2010. Dostupné z <http://www.un.org/sg/statements/?nid=4755>.

Oficiální seznam indikátorů MDGs. In: *OSN*. 2005. Dostupné v [PDF] z <http://www.osn.cz/soubory/officiallist2008-cze.pdf>.

UIS Fact sheet No.25. In: *UNESCO Institute for Statistics*. 2013. Dostupné v [PDF] z <http://www.uis.unesco.org/Education/Documents/fs-25-out-of-school-children-en.pdf>.

Gender and Education. In: *UNESCO*. 2013 [online]. Dostupné z <http://www.unesco.org/new/en/education/themes/leading-the-international-agenda/gender-and-education/>.

Basic education and gender equality. *UNICEF*. 2013 [online]. Dostupné z <http://www.unicef.org/rosa/education.html>.

Všeobecná deklarace lidských práv. Valné shromáždění OSN. 1948.

Autor: Tomáš Opat

Imprimatur: Ondřej Dočkal, Vojtěch Bahenský

Jazyková úprava: Lucie Gregůrková, Petr Vystropov, Martina Kotasová, Michal Zikmund

Odborná spolupráce: Výzkumné centrum AMO

Grafická úprava: Veronika Maurerová

Nasázeno programem $\text{\LaTeX}$.

Model OSN

Vydala Asociace pro mezinárodní otázky
pro potřeby XIX. ročníku Pražského studentského summitu.

© AMO 2013

Asociace pro mezinárodní otázky,

Žitná 27, 110 00 Praha 1

Tel./fax: +420 224 813 460

e-mail: summit@amo.cz

IČ: 65 99 95 33

www.amo.cz

www.studentsummit.cz

Top partneři

Generální partner Modelu OSN

Hlavní partner Modelu OSN

Hlavní partner modelu NATO

Ministerstvo zahraničních věcí
České republiky

Model NATO is co-sponsored by
the North Atlantic Treaty Organization

Hlavní partner Modelu EU

Partner konference

Univerzitní partner

Partner zahájení

Partner jednání

Partneři Modelů

Embassy of Canada
Ambassade du Canada

Botschaft
der Bundesrepublik Deutschland
Prag

Mediální partneři

Hlavní mediální partner

Hlavní mediální partner

Partner Chronicle

**Asociace
pro mezinárodní
otázky**
Association
for International
Affairs

Pražský studentský summit
projekt Asociace pro mezinárodní otázky